



## نقش گیاهان طبی در بهبود اشتغال‌زایی در کشور

رابعه ایوبی<sup>۱</sup>، آقا محمد ژکفر<sup>۲</sup>، محمد نسیم صدیقی<sup>۳</sup>  
<sup>۱،۲،۳</sup>دپارتمنت فارماکوجنوزی، پوهنځی فارمسی، پوهنتون کابل، کابل، افغانستان  
<sup>۲</sup>دپارتمنت فارمسیوتیک، پوهنځی فارمسی، پوهنتون کابل، کابل، افغانستان  
ایمیل: rabia.ayoubi1995@ku.edu.af

### چکیده

منابع طبیعی از جمله گیاهان طبی یکی از منابع غنی و مهم برای ایجاد اشتغال و توسعه اقتصادی و اجتماعی در افغانستان به‌شمار می‌رود. افغانستان بنابر موقعیت خاص جیوایکولوژیکی خویش دارای ظرفیت فوق‌العاده جهت تولید و صادرات گیاهان طبی است. هدف از تحریر این مقاله مروری بررسی نقش گیاهان طبی در انکشاف اقتصاد و بهبود اشتغال‌زایی در کشور می‌باشد. داده‌های مورد نیاز با مرور منابع مرتبط و استفاده از کلمات کلیدی نظیر گیاهان طبی، اقتصاد، اشتغال‌زایی، کشت و اهلی‌سازی گیاهان جمع‌آوری و تحلیل گردیده است. نتایج نشان می‌دهند که منابع گیاهی شامل گیاهان طبی، معطر، ترانس جنیک و سایر انواع باارزش، نقش مهمی در ایجاد اشتغال در بخش‌های گوناگون دارند. بدین ترتیب، گیاهان طبی به‌عنوان پل ارتباطی میان توسعه پایدار اقتصادی، مراقبت‌های صحی کم‌هزینه و حفاظت از تنوع زیستی در رشد اقتصاد و اشتغال‌زایی کشور محسوب می‌شوند.

**واژه‌های کلیدی:** اشتغال‌زایی؛ افغانستان؛ اهلی‌سازی گیاهان وحشی؛ رشد و توسعه اقتصادی؛ گیاهان طبی

## The Role of Medicinal Plants in Creating Jobs in Afghanistan

Rabia Ayoubi<sup>1</sup>, Aqa Mohammad Zhakfar<sup>2</sup>, Mohammad Nasim Sidiqi<sup>3</sup>

<sup>1,3</sup> Department of Pharmacognosy, Faculty of Pharmacy, Kabul University, Kabul-Afghanistan

<sup>2</sup> Department of Pharmaceutics, Faculty of Pharmacy, Kabul University, Kabul-Afghanistan

Email: rabia.ayoubi1995@ku.edu.af

### Abstract

Natural resources, including medicinal plants, are rich and important for creating jobs and promoting socio-economic development in Afghanistan. Due to its unique geopedological location, Afghanistan has an extraordinary capacity for producing and exporting medicinal plants. This review article aimed to investigate medicinal plants' role in developing the country's economy and job creation. The data was collected by reviewing relevant literature using keywords such as medicinal plants, economy, job creation, cultivation, and domestication of plant species and analyzed. As a result, it was found that plant resources, which include medicinal, aromatic, transgenic, and other valuable plant species, play an important role in creating jobs in different sectors. In this way, medicinal plants are considered a bridge between sustainable economic growth, affordable health care, and biodiversity conservation in developing the economy and creating jobs in the country.

**Keywords:** Afghanistan; Domestication of Wild Plant Species; Economic Growth and Development; Medicinal Plants; Job Creation;

ارجاع: ایوبی، ر.، ژکفر، آ. & صدیقی، م. ن. (۲۰۲۴). نقش گیاهان طبی در بهبود اشتغال‌زایی در کشور. مجله علمی- تحقیقی علوم طبیعی پوهنتون کابل ۷(۳)، ۲۹-۱۵. <https://doi.org/10.62810/jns.v7i3.22>

## مقدمه

از نظر تاریخی گیاهان طبی اهمیت فراوانی در توسعه جوامع مختلف داشته و از قدیم الایام تاکنون استفاده از آن‌ها بشکل سنتی مرسوم بوده و هنوز هم رایج است. تقریباً ۷۰ درصد از جمعیت کشورهای در حال توسعه به‌طور مستقیم جهت تأمین مراقبت‌های صحی اولیه خویش از طب سنتی استفاده می‌نمایند (Karunamoorthi, et al., 2013; Jeelani, et al., 2018). به همین ترتیب، کشورهای صنعتی به‌طور غیرمستقیم برای محصولات دوائی خود به گیاهان طبی متکی اند (Farnsworth, et al., 1985; Chapman, et al., 2005). تخمین زده می‌شود که ۲۵ درصد از ادویه مدرن و ۱۸ درصد از ۱۵۰ قلم ادویه با بیشترین میزان تجویز، گیاهی هستند (Astutik, 2019). در کشورهای آسیایی چین و هند دو بازیگر بزرگ بین‌المللی در این زمینه بوده و گیاهان طبی آسیایی حدود ۵۰ درصد از مقدار صادرات و ۴۵ درصد از درآمد جهانی از ادویه سنتی را تشکیل می‌دهند (Vasisht, et al., 2016). قاره آسیا به‌عنوان یکی از مراکز مهم منابع زیستی جهان، محل رویش بیش از ۳۸۶۶۰ نوع از گیاهان طبی بوده که از این جمع حدود ۷۸ نوع گیاهی آن ارزش تجاری دریافت نموده است (Astutik, 2019). کشت و پرورش گیاهان طبی بخش مهمی از چندین کشور آسیایی چون بنگلادیش، چین، هند، نپال، پاکستان، میانمار، اندونیزیا و افغانستان را تشکیل داده؛ اما با این حال، تحقیقات و مداخلات سیاسی آینده در رابطه با تولید و تجاری‌سازی گیاهان طبی و سهم آن‌ها در اقتصاد داخلی و ملی کشورهای آسیایی نامشخص است (Astutik, 2019).

منابع طبیعی از جمله گیاهان طبی نقش بسیار مهمی در ایجاد اشتغال در جوامع مختلف، از جمله افغانستان دارند (Lisk, 2017; Sarwary, 2011; Shabbir, et al., 2020). منابع طبیعی گیاهی یکی از ثروت‌های ملی به‌شمار رفته و استفاده مناسب از آن می‌تواند در بهبود اشتغال‌زایی در سطح کشور ممد واقع گردد.

اهمیت گیاهان طبی و معرفی نقش حیاتی آن‌ها در پیشبرد اهداف ملی، منطقه‌ای و جهانی برای تحقق سلامت، حفظ محیط زیست، خودکفایی طبی، اشتغال‌زایی و توسعه اقتصادی مبرهن بوده و این ذخایر طبیعی می‌توانند به‌عنوان بزرگ‌ترین ثروت ملی برای هر کشور زراعتی محسوب گردند (Halilu, 2022). سنایی & زمانی (۱۳۹۴). استفاده از گیاهان طبی بنابر ارزش خاص شان جهت وقایه و تداوی امراض مختلف، مؤثریت ثابت شده، هزینه مناسب، اثرات جانبی کمتر، سازگاری با محیط زیست و غیره رو به افزایش می‌باشد (Farnsworth, et al., 1985). کاربرد منابع متذکره به‌گونه مواد اولیه، مواد بین‌البینی و یا هم مستحضرات و محصولات نهایی در صنایع مختلف فارمسیوتیکی، آرایشی، مواد

غذایی نیازمند توجه هرچه بیشتر مسئولین در زمینه کشت، بهره‌برداری، استندردسازی و بهبود کیفیت آن‌ها می‌باشد.

افزایش بیکاری در کشور عامل عمده، مهاجرت سیل آسای باشندگان افغانستان به کشورهای منطقه و جهان گردیده است. با این‌که گیاهان طبی یکی از ساحات مهم قابل توجه در راستای اشتغال‌زایی در کشور می‌باشد؛ اما متأسفانه در اکثر حالات استفاده از آن به‌عنوان یک راهکار در این عرصه به حساب نمی‌رود. این کم‌توجهی و ناآگاهی باعث گردیده است تا سالانه مقدار زیادی از زیربنای گیاهی کشور مورد حیف و میل قرار گرفته و مردم کشور از وجود آن‌ها هیچ سودی نبرند. بنابراین، این رساله اهمیت منابع متذکره را در بهبود اشتغال‌زایی در کشور مورد بحث قرار داده است. داده‌های این مقاله از منابع معتبر علمی تهیه گردیده و نقش گیاهان طبی در بهبود سطح اشتغال‌زایی در کشور را مورد مطالعه قرار داده است.

### گیاهان طبی فرصت مناسب برای اشتغال‌زایی در کشور

افغانستان به‌عنوان یک کشور کوهستانی و محاط به خشکه دارای فلور غنی از گیاهان طبی، خصوصاً در حدود ۳۰ درصد گیاهان بومی، بوده و منابع متذکره به‌گونه‌ای پایه مهم و اساسی جهت توسعه و انکشاف زیربنای اقتصادی و تجارتي کشور ایفاء نقش می‌نمایند. بر اساس گزارش‌ها و اطلاعات موجود، زراعت و مالداري مهم‌ترین عناصر تولید ناخالص داخلی (GDP) کشور را تشکیل می‌دهند (Boz, 2018 & MURADI). حدود ۸۵ درصد اهالی این کشور مشغول دهقانی بوده و ازین طریق امرار معیشت می‌نمایند (Sarwary, 2011). با این‌که قسمت اعظم تولیدات داخلی کشور را محصولات زراعتی آن تشکیل می‌دهد؛ اما با این‌وجود فقط ۸/۱ حصه زمین‌های آن قابل زرع اند.

زراعت و مالداري فعالیت اصلی اهالی روستانشین کشور را تشکیل داده و آن‌ها به‌صورت سنتی و معیشتی به این مشاغل می‌پردازند. با این‌حال، چنین ساختار اقتصادی و شغلی در نواحی روستایی مسائل خاصی را به‌دنبال دارد. با توجه به افزایش روزافزون باشندگان شهرها بنابر نبود شغل درآمدزا در ولایات، مشکلات موجود در مناطق شهری را فقط می‌توان با ایجاد فرصت‌های شغلی در مناطق روستایی حل کرد؛ زیرا ایجاد مشاغل متنوع در نواحی روستایی، می‌تواند بسیاری از چالش‌های موجود در این نواحی را مرفوع سازد.

روستاهای کشور به‌علت اتکای شدید به زراعت و درآمدهای حاصل از آن و نداشتن منابع اشتغالی و درآمدی غیر از زراعت، دارای اقتصاد ضعیف و آسیب‌پذیری هستند. زراعت به‌دلیل محدود و غیرقابل

افزایش بودن مقدار زمین‌های قابل رزق، امکان افزایش درآمدی چندانی ندارد. از این رو، جستجو جهت دریافت منابع درآمدی دیگر با توجه به فرصت‌ها و موانع هر منطقه‌ی از کشور، جهت تنوع بخشی اقتصادی به اقتصاد روستایی می‌تواند ممد واقع گردد.

منابع گیاهی به عنوان بخشی از منابع طبیعی اساسی، نقش مهمی در ایجاد اشتغال در زمینه‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی از جمله مراقبت‌های صحی، زراعتی، فارمیوتیکی، آرایشی، گردش‌گری و آموزشی در جوامع ایفاء و به توسعه پایدار جوامع و مناطق کمک می‌کند. نقش گیاهان طبی در بهبود اشتغال‌زایی در کشور چندبعدی بوده و بهره‌برداری از پوتانشیل منابع گیاهی نه تنها فرصت‌های شغلی ایجاد نموده، بلکه باعث ترویج شیوه‌های پایدار و حفظ فرهنگی می‌گردد. گیاهان طبی به گونه پل ارتباطی میان توسعه اقتصادی پایدار، مراقبت‌های صحی کم‌هزینه و حفاظت از تنوع زیستی در نظر گرفته می‌شوند (Srivastava, et al., 1996). منابع گیاهی که شامل گیاهان طبی، معطر، ترانس جنیک، و دیگر انواع گیاهی با ارزش می‌شوند، نقش مهمی در ایجاد اشتغال در بخش‌های مختلف داشته که ذیلاً به آن اشاره شده است:

**زراعت و اهلی‌سازی گیاهان طبی و معطر موجود در کشور:** زرع گیاهان طبی منجمله نباتات معطر جایگاه ویژه‌ی در ایجاد اشتغال دارد. از آنجایی که کشت گیاهان، به شمول نباتات طبی، نیاز به تخصص در بخش زراعت و باغبانی دارد بنابراین، این بخش می‌تواند به ایجاد شغل برای زارعین، باغبانان، کارگران زراعتی، مسئولین کنترل آفات، آبیاری، مراقبت و برداشت محصولات گیاهی کمک نماید.

بسیاری از مناطق افغانستان دارای اقلیم و خاک مناسب برای کشت گیاهان طبی هستند. زارعین و باغبانان محلی در این مناطق به کشت و برداشت گیاهان طبی مختلفی چون زعفران، جوانی، نعنای، زیره و غیره مشغول بوده که این فعالیت‌ها اشتغال زیادی ایجاد می‌کند. نتایج تحقیقی انجام شده در ۷ قریه شهرستان کلات ایران نشان داده است که کشت و زرع گیاهان طبی به مراتب تأثیر قابل توجهی در بهبود اشتغال‌زایی و کاهش سطح فقر در مناطق تحت مطالعه داشته است. طوری که کشت هر هکتار گیاهان طبی در مقایسه با سایر محصولات زراعتی به طور اوسط ۱۰۳٫۱ درصد شغل بیشتری ایجاد می‌نماید. به این منوال، تنوع فعالیت‌های اقتصادی با روی آوردن به کشت و زرع گیاهان طبی در بهبود فرصت‌های شغلی و رفاه خانواده‌ها نقش ارزنده ایفاء می‌کند (Alipourkhasht, 2021). به نقل قول از نشریه‌های وزارت زراعت در سال ۱۳۹۸ خورشیدی در حدود ۴۰۰۰ هکتار زمین به کشت گیاهان طبی جهت افزایش صادرات آن‌ها به خارج از کشور اختصاص داده شده بود. بدین ترتیب افزایش در

میزان کشت و زرع گیاهان طبی می‌تواند گامی مؤثر در راستای بهبود اشتغال‌زایی افراد تلقی گردیده و نیز در افزایش عواید مجموعی کشور کمک نماید (Ministry of Agriculture, Irrigation and Livestock, 2019).

کشت، برداشت و پرورس گیاهان طبی با ایجاد فرصت‌های شغلی مناسب می‌تواند در توان‌مندسازی قشر انانث مناطق روستایی مؤثر بوده و باعث افزایش درآمد، ایجاد کنترل مالی، بهبود مهارت‌های تولیدی و مشارکت اقتصادی آنان گردد. این در حالیست که اکثر اهالی مناطق روستانشین کشور در حال حاضر از بیکاری رنج برده و درآمدی مناسبی برای امرار معیشت ندارند. از آن‌جایی که اقدام به کشت گیاهان طبی در قطعات کوچک زمین، باغ‌ها و مزارع، برداشت گیاهان طبی خودرو از دشت‌ها، مراتع و جنگلات و پرورس محصولات برداشت‌شده نیاز چندانی به داشتن سرمایه و عوامل تولید نداشته و متناسب با توانایی زنان روستایی نیز هست، بنابراین، انتخاب مناسبی در بهبود توان‌مندسازی اقتصادی زنان روستایی محسوب می‌گردد.

نیاز کنونی صنعت فارمسی برای به‌دست آوردن مواد مؤثره گیاهان طبی به‌حدی زیاد و گسترده است که امکان حصول آن از منابع خودرو و وحشی بسیار محدود و حتی ناممکن می‌باشد (Chen, et al., 2016; Arora, 2021). لذا گیاهان وحشی و خودروی کشور، اکثراً نیاز روزافزون به نباتات طبی را مرفوع نموده و از جانبی عدم رعایت خصوصیات ارثی و تکثیری گیاهان مذکور حین جمع‌آوری توسط افراد غیر مسلکی و غیر ماهر، ایجاب می‌دارد تا اقدامات عملی در سطح کشور برای ترویج و اهلی‌سازی گیاهان مهم و عمده‌ی طبی صورت گیرد. برای حفظ کیفیت گیاه و میزان مواد مؤثر باید به یک عده عوامل اساسی چون انتخاب بهترین انواع، وراثتی‌ها، دقت در انتخاب تخم، قلمه و استفاده از ابزار و ماشین‌آلات مدرن جهت کشت، تهیه و آماده‌سازی خاک مناسب، نور، آب و غیره، توجه جدی مبذول گردد. در جدول ۱ به چند نمونه از گیاهان طبی کشور که ایجاب اهلی نمودن را می‌نمایند، اشاره شده است.

جدول ۱: مثال‌های از گیاهان طبی کشور که ایجاب اهلی نمودن را می‌نماید (بابری و صدیقی، ۱۳۹۱)

نام محلی	نام علمی	نام خانواده گیاهی	محل رویش	چگونگی استفاده در طب معنوی
کلپوره، سپرکی	<i>Aerva javanica</i> (Burm. f) Schult	Amaranthaceae	کندهار، هرات	تشوشات جهاز هضمی
بوی مادران، درونه، زول	<i>Achillea santolina</i> L.	Asteraceae	اکثر مناطق کشور، هرات، بدخشان،	ضد درد، ضد تب، تشوشات هضمی
هوم، بندک، مادرق، مدرق	<i>Ephedra sp.</i>	Ephedraceae	پنجشیر، لوگر، کابل، هزاره جات	نفس تنگی
بزباش	<i>Nepeta laevigata</i> (D. Don) Hand, - Mazz	Lamiaceae	زمین‌های خشک و مرتفع (ارتفاع ۲۵۰۰ متر)	دردهای صدی، امراض جهاز هضمی
کاکوتی، پودینه کوهی	<i>Ziziphora afghanica</i> Rech. f.	Lamiaceae	دامنه‌های مرتفع (۳۰۰۰ متر)	امراض جهاز هضمی
کتبرا، کتیره	<i>Astragalus gummifer</i> Labill.	Fabaceae	مناطق خشک فراه و هرات	مقشع، ملین، مسهل و آرایش موها
ترنجبین، شترخار	<i>Alhagi sparsifolia</i> Labill.	Fabaceae	مناطق خشک و دشتی	امراض قلبی، خونی و جهاز هضمی
شیرین بویه	<i>Glycyrrhiza glabra</i> L.	Fabaceae	ارتفاعات ۶۰۰-۲۵۰۰ متر	تداوی سرفه، امراض ریوی و جهاز هضمی خاصیت التهاب معده
شیرخشت، زبان گنجشک	<i>Fraxinus oxyphylla</i> M. Bieb. Ex Willd.	Oleaceae	ستپ یا دشت‌ها (ارتفاعات ۱۰۰-۱۲۰۰ متر)	منبه صحت یابی امراض جهاز هضمی
داتوره، قاتله	<i>Datura stramonium</i> L.	Solanaceae	تمام مناطق کشور به استثنای مناطق شرقی	نفس تنگی، دردهای بطنی
پنیربند	<i>Withania coagulans</i> (Stocks) Dunal	Solanaceae	نواحی شرقی کشور (ارتفاعات ۶۰۰-۸۰۰ متر)	دردهای شدید بدن و تقویت قوه دفاعی عضویت دفع کننده کرم،
انجدان، هنگ، انگوزه	<i>Ferula assa-foetida</i> L.	Apiaceae	هزاره جات، میمنه، بغلان، بدخشان	دردهای شدید، مشکلات عصبی و عادت ماهوار
گل گز، گز	<i>Tamarix galica</i> L. <i>T. articulata</i> L.	Tamariaceae	مناطق مختلف کشور، اکثراً کنار نهرها و رودخانه‌ها	زخم‌ها و انتانات جلدی
سرش، سیج	<i>Eremurus stenophyllus</i> (Boiss & Buhse) Baker	Xanthorrhoeaceae	مناطق خشک و ارتفاعات و دشت‌ها	ملین، مسهل، سرش

صنایع پروسس، تولید و عرضه محصولات فارمیوتیکی گیاهی: گیاهان طبی بعد از برداشت اغلب نیاز به پروسس دارند که شامل پروسه‌های چون خشک کردن، آسیاب نمودن و استخراج مواد مؤثره می‌باشد. این گیاهان به اشکال مختلف؛ مانند پودر، خلاصه، اسانس و تینچر برای استفاده در تهیه دواها، مکمل‌های سلامتی و محصولات آرایشی پروسس می‌شوند. محصولات پروسس شده به صورت محلی مصرف گردیده و یا برای صادرات به بازارهای بین‌المللی تولید می‌شوند. برای پروسس گیاهان طبی و تولید محصولات مختلف فارمیوتیکی واحدهای تولیدی و صنایع پروسس بسیاری ایجاد می‌شود. شرکت‌های تولیدی و دخیل در پروسس و فروش دروگ‌ها و محصولات گیاهی در زمینه‌هایی؛ چون کشت، برداشت، پروسس، استخراج، تصفیه، فورمولیشن، کنترل کیفیت، نظارت و عرضه محصولات فارمیوتیکی فرصت‌های شغلی ایجاد می‌نمایند. استفاده از گیاهان طبی مختلف در صنایع فارمیوتیکی، آرایشی و غذایی توسط صنعت‌گران داخلی و خارجی می‌تواند اساس مهمی را جهت بهبود و حفظ زیربنای اقتصادی تشکیل دهد. این موضوع بیشتر در حصه گیاهان طبی بومی کشور حایز اهمیت بوده و در صورت راه‌اندازی پروژه‌های علمی-تحقیقی مختلف می‌توان از آن‌ها منعیث ابزار خوب تجاری استفاده نمود. براساس تحقیقات دانشمندان جرمنی، در حدود ۵۰۰۰ گیاه گل‌دار در افغانستان شناسایی گردیده که از آن‌جمله در حدود ۳۰ درصد آن گیاهان بومی کشور اند (Clark, 2012). با توجه به این رقم افغانستان دارای ذخایر عظیمی از گیاهان منجمله گیاهان طبی بوده و با بهره‌برداری مناسب از این منابع می‌توان در راستای بهبود تولیدات داخلی، بهبود اشتغال‌زایی و در نتیجه خودکفایی اقتصادی گامی ارزنده برداشت. نتایج مطالعه انجام شده در کشور بوتان واضح ساخته است که گیاهان طبی نقش اساسی در افزایش درآمد زارعین، بهبود اقتصاد و کیفیت زندگی آن‌ها داشته و بر علاوه در حفظ تنوع زیستی، فراهم‌سازی خدمات سنتی صحی اولیه برای مردم عامه و معرفی غنای فرهنگی آن کشور از اهمیت فراوانی برخوردار اند (Tobgay, 2015 & Wangchuk).

**طب سنتی و شیوه‌های تداوی سنتی:** تعداد زیاد مردم در جهان برای مراقبت‌های صحی به ادویه گیاهی سنتی متکی بوده اند. کاربران طب گیاهی، از جمله گیاه‌شناسان، متخصصان طبیعی و اطباء سنتی از گیاهان طبی برای تداوی امراض مختلف استفاده می‌کنند. این موضوع در ایجاد فرصت‌های شغلی در کلینیک‌های مراقبت‌های صحی، مراکز سلامتی، و شیوه‌های طبی جای‌گزین ممد واقع می‌گردند.

افغانستان از جمله کشورهای آسیایی با قدامت تاریخی استفاده از طب سنتی و گیاهان طبی جهت تداوی و پیشگیری از امراض مختلف بوده و طب سنتی یکی از مهم‌ترین منابع صحت و تداوی برای بسیاری از افراد است (Kassam, 2010; Emran et al., 2023; Majidi, 2023; یونس، ۲۰۱۹).

طبیان سنتی، مانند درمان‌گران، نقش حیاتی در ارائه خدمات مراقبت‌های صحی به جامعه ایفاء نموده و این امر باعث ایجاد فرصت‌های شغلی برای افراد آموزش‌دیده در طب سنتی می‌شود. برعلاوه، استفاده از مستحضرات و محصولات گیاهی سنتی توسط اهالی مناطق مختلف، مخصوصاً باشندگان قراء و قصبات باعث تشویق و ترغیب مسئولین جهت افزایش کشت و زرع گیاهان طبی مورد نظر گردیده و زمینه را جهت بهبود ایجاد شغل مساعد می‌سازد.

**گیاهان طبی به عنوان اقلام عمده صادراتی کشور:** صادرات در حدود ۲۰٪ از تولید ناخالص داخلی کشور را تشکیل داده و قالین (۴۵٪)، میوه خشک (۳۱٪) و گیاهان طبی (۱۲٪) از جمله اقلام عمده صادراتی کشور محسوب می‌شوند. این کالاها بیشتر به کشورهای پاکستان، هند، روسیه، ایران، عربستان سعودی، عراق، ترکیه، چین و غیره صادر می‌گردند (معاونت دیپلماسی اقتصادی وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران، ۱۴۰۲; Bureau, 2017).

بخش عمده‌ی نباتات طبی افغانستان را گیاهانی تشکیل می‌دهد که برای تهیه ادویه به خارج از کشور صادر می‌گردند (جدول ۲). براساس آمارهای جدید و رسمی، در سال ۱۳۹۷ خورشیدی گیاهان طبی بعد از قالین و پوست قره‌قل سومین کالای عمده صادراتی کشور بوده است. برعلاوه گفته می‌شود که گیاهان طبی و مصالحات ¼ حصه مجموع اقلام صادراتی کشور را به خود اختصاص داده اند و شیرین‌بویه، زیره و زعفران در صدر این فهرست قرار دارند (Omid, 2018; Rezai, 2021). با توجه به میزان صادرات کشور و اهمیت گیاهان طبی به‌عنوان کالاهای مهم صادراتی می‌توان اذعان نمود که انکشاف صادرات کشور نیز در ایجاد اشتغال مؤثر می‌باشد.



جدول ۲: آمار صادرات گیاهان طبی به بازار های بین المللی طی سال های ۱۳۹۷-۱۴۰۱

منبع اطلاعاتی	اقلام صادراتی	حجم صادرات (Ton)	ارزش مجموعی (\$)	سال	مآخذ
اتاق تجارت و سرمایه‌گذاری افغانستان (ACCI)	گیاهان طبی	۳۲ هزار		۱۳۹۷	(Omid, 2018)
وزارت صنعت و تجارت	گیاهان طبی		۱۱۰ میلیون	۱۳۹۷	(MAIL, 2019)
دیتابیس COMTRADE سازمان ملل متحد	گیاهان طبی مورد استفاده در صنایع فارمسی، عطرسازی و محصولات حشره کش		۴۷۵ هزار	۱۳۹۸	(خداوردیزاده و محمدی، ۱۳۹۶؛ Anonymus, 2023)
اتاق تجارت و سرمایه‌گذاری افغانستان	گیاهان طبی و تیل ها	۲۰ هزار	۲۱ میلیون	۱۳۹۸	(MOCI, 2021)
وزارت زراعت، آبیاری و مالداري (MAIL)	گیاهان طبی		۱۴۵ میلیون حدود ۱ میلیون	۱۳۹۸	(Omid, 2018)
اتاق‌های تجارت و صنایع	شیرین‌بویه		۵۴ میلیون	۱۳۹۸	(Omid, 2018)
اتاق تجارت و سرمایه‌گذاری افغانستان	مصالحات و گیاهان طبی		۱۴۴ میلیون	۱۳۹۸	(Omid, 2018)
اتاق‌های تجارت و صنایع قندهار	گیاهان طبی و تیل ها	۳۶ هزار	۴۰ میلیون	۱۳۹۹	(MOCI, 2021)
اتاق‌های تجارت و صنایع قندهار	میوه‌های خشک و گیاهان طبی	۱۱۳ هزار	۳۰۸ میلیون	۱۴۰۱	(Ariana News, 2022)

**برنامه‌های آموزشی، آموزش‌های حرفه‌یی و ظرفیت‌سازی:** با توسعه صنعت گیاهان طبی و افزایش علاقه به دواهای گیاهی، نیاز به افراد متخصص و آموزش دیده در زمینه کشت، پرورس، تحقیقات و بازاریابی این محصولات بیشتر گردیده و تقاضا برای آموزش و تدویر برنامه‌های آموزشی در زمینه تداوی گیاهی، طب طبیعی و طب سنتی وجود دارد. علاوه براین، تلاش برای ترویج شیوه‌های برداشت پایدار و ارزش افزودن در بخش گیاهان طبی، فرصت‌هایی برای آموزش و ابتکارات ظرفیت‌سازی ایجاد نموده که شامل برنامه‌های آموزش حرفه‌یی برای زارعین، پرورس‌کننده‌ها و کارآفرینان است که منجر به ایجاد شغل در بخش‌های آموزش و پرورش می‌گردد. برنامه‌های آموزشی و آموزش‌های حرفه‌یی برای افزایش مهارت‌های مرتبط با صنعت و استفاده محصولات گیاهی می‌تواند به ایجاد مشاغل برای استادان، مربیان، توسعه‌دهنده‌گان برنامه درسی، و طبیبان سنتی کمک نماید. با روی دست‌گیری طرح‌های مناسب و جامع در راستای آموزش اصول طب سنتی اجدادی کشور می‌توان به عاید هنگفتی دست یافت. به‌طور مثال، هندوستان از جمله کشورهایی است که سالانه عایدی زیادی را از طریق آموزش (طب ایورویدا) به علاقمندان وارد شده از ممالک مختلف به این کشور به‌دست آورده و درین زمینه

می‌تواند الگویی خوبی برای کشور ما باشد. در کشور هند، گردش مالی سالانه صنعت گیاهان طبی در سال ۱۹۹۵ حدود ۲۵۰ میلیون دلار امریکایی تخمین گردیده است.

**تحقیق و توسعه:** مؤسسات تحقیقاتی، شرکت‌های دواسازی و لابراتوارهای پوهنتونی مطالعاتی را در مورد مؤثریت، مصئونیت و خواص تداوی گیاهان طبی انجام می‌دهند. تحقیقات در بخش‌های متذکره باعث ایجاد فرصت‌های مناسب شغلی برای محققان، دانشمندان، بایوتکنالوژیست‌ها، فارمکولوژیست‌ها، کیمیدانان، متخصصان بایوفارماتیک و هماهنگ‌کننده‌گان آزمایشات کلینیکی می‌شود.

**تجارت و بازاریابی گیاهان طبی و توزیع محصولات گیاهی:** تجارت گیاهان طبی در زمینه حمل و نقل، انبارداری، بازاریابی و فروش این اقلام با ایجاد شرکت‌های صادراتی، توزیع‌کننده‌گان و واحدهای بازاریابی محلی و بین‌المللی شغل ایجاد نموده و در صورت پرچون‌فروشی می‌تواند در بخش‌های چون خدمات مشتریان، مدیریت موجودی و تدارکات اشتغال‌زا باشد.

**حفظ محیط زیست و توسعه پایدار:** توسعه کشت گیاهان طبی می‌تواند به حفظ محیط زیست و توسعه پایدار مناطق روستایی کمک کند. انقراض انواع گیاهی تأثیر منفی و عمیقی بر ساکنان کره زمین داشته و فرصت کشف، تداوی و مدیریت بسیاری از امراض را از بین می‌برد. در تمامی جوامع، تنوع زیستی، ثروت ملی محسوب شده و حفظ ذخایر زیستی موجب بهره‌برداری‌های مؤثر و کاربرد علمی از آن‌ها در آینده خواهد شد. با توجه به افزایش روزافزون جمعیت و نیاز مبرم صنایع فارمسیوتیکی به گیاهان طبی به‌گونه‌ی مواد اولیه در تهیه ادویه و نیز اهمیت مواد مؤثره‌ی گیاهان طبی در صنایع غذایی، آرایشی و صحتی باعث گردیده است تا کشت، تولید، مصرف و تجارت این گیاهان از اهمیت خاصی برخوردار باشد (محمدزاده و همکاران، ۱۳۹۸). راه‌اندازی برنامه‌های توسعه محلی مبتنی بر حفظ ایکولوژی و استفاده پایدار از منابع طبیعی باعث ایجاد اشتغال متعددی می‌گردد.

**ایکوتوریسم و توسعه گردش‌گری طبیعی:** آثار فرهنگی و تنوع زیستی غنی افغانستان از جمله گیاهان طبی، یک جاذبه قوی برای ایکوتوریست‌های علاقه‌مند به گیاهان طبی و شیوه‌های تداوی سنتی است. مناطقی که غنی از گیاهان طبی؛ مانند زعفران هستند، معمولاً جذابیت‌های گردش‌گری دارند. توسعه گردش‌گری طبیعی و صحتی مرتبط با گیاهان طبی اشتغالاتی را در بخش‌های مختلف ایجاد می‌کند. گردش‌گران به دنبال تجربه کشت و برداشت محصولات محلی، بازدید از باغ‌های گیاهان طبی و معطر، و خرید محصولات محلی هستند که این فعالیت‌ها باعث ایجاد اشتغال در بخش‌های خدمات

گردشگری چون هتل داری، رهنمایی تورهای سیاحتی، کارکنان اقامت‌گاه‌های بوم‌گردی و مترجمان فرهنگی می‌گردد.

### نتیجه‌گیری

گیاهان طبی به دلیل استفاده گسترده در صنایع فارمسیوتیکی، آرایشی، غذایی و غیره نقش مهمی در اشتغال‌زایی در بخش‌های مختلف دارند. سرمایه‌گذاری در بخش گیاهان طبی در افغانستان پوتانشیل قابل توجهی برای ایجاد شغل و توسعه اقتصادی، به‌ویژه در مناطق روستایی ایجاد می‌نماید. با این حال، اطمینان از شیوه‌های مدیریت پایدار، تلاش‌های حفاظتی و سرمایه‌گذاری در زیربناها و آموزش برای به‌حد اکثر رسانیدن مزایای این منبع طبیعی ارزشمند ضروری می‌باشد. افغانستان بنابر تنوع زیستی غنی و فرهنگ سنتی، سابقه طولانی در استفاده از دواهای گیاهی دارد. با مشارکت جوامع محلی در مدیریت پایدار و استفاده از گیاهان طبی، فرصت‌های شغلی در سطح کشور ایجاد گردیده و به فقرزدایی و توسعه اجتماعی-اقتصادی کشور کمک می‌کند.

### پیشنهادات

- دولت از کشت گیاهان طبی مهم اقتصادی در کشور حمایت همه‌جانبه نماید.
- زارعین برای افزایش سطح کشت گیاهان طبی تشویق و آموزش داده شوند.
- به زراعت و اهلی‌سازی گیاهان وحشی که به پیمان‌ه وسیع و گسترده در طبابت سنتی کشور استفاده می‌شوند، توجه گردد.
- مطالعات علمی پیرامون شناسایی گیاهان طبی صورت گیرد.
- تحقیقات اینوفارمکولوژیکی در مورد گیاهان طبی کشور در اولویت قرار داده شود.
- سرمایه‌گذاران و تجار ملی جهت ایجاد فابریکات و کارخانه‌جات پروسس گیاهان طبی تشویق و حمایت گردند.

- بابری، ع. م. و صدیقی، م. ن. (۱۳۹۱). ترویج و استفاده از گیاهان طبی افغانستان در مرحله اعمار مجدد کشور. در *مجله (شماره چهارم)*، ۱-۱۳.
- خداوردیزاده، م. و محمدی، س. (۱۳۹۶). تعیین مزیت نسبی و ساختار بازار صادرات جهانی گیاهان دارویی (مطالعه موردی: رازیانه، بادیان، انیسون و گشنیز) *تحقیقات اقتصاد کشاورزی*، ۹ (۲)، ۴۷۱-۳۵۱.  
[https://jae.marvdasht.iau.ir/article\\_2384.html](https://jae.marvdasht.iau.ir/article_2384.html)
- سنایی، ز. و زمانی، ا. (۱۳۹۴). صادرات و نقش گیاهان طبی در خودکفایی اقتصادی کشور. *اولین همایش گیاهان طبی و داروهای گیاهی*.  
<https://civilica.com/doc/433588>
- محمدزاده، ح. س. و کرباسی، ع. ر. و محمدی، ف. ح. (۱۳۹۸). تجارت گیاهان دارویی و رونق تولید آن در استان خراسان رضوی. *امنیت غذایی و رونق تولید (ص ص ۱۹۶-۲۰۸)*. همایش تخصصی ملی.  
<https://profdoc.um.ac.ir/articles/a/1080687.pdf>
- معاونت دیپلماسی اقتصادی وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران. (۱۴۰۲). *آمار تجارت خارجی افغانستان با برخی کشورها در ۹ ماه اول سال ۱۴۰۲*. معاونت دیپلماسی اقتصادی وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران.  
<https://economic.mfa.ir/portal/newsview/738625>
- موید، ا. و فراش زاده، ش. و فلاحی راد، ن. (۱۳۹۷). نقش گیاهان طبی در توسعه و پیشرفت اقتصاد ملی و اشتغال زایی (مطالعه استان لرستان). *همایش تولید ملی و اشتغال پایدار، چالش ها و راهکارها*.  
<https://civilica.com//gog98>
- یونس، م. ن. (۲۰۱۹). *طب سنتی و کاربرد نباتات طب طبی در افغانستان*. فرانسه: انتشارات بامیان (انجمن فرهنگ افغانستان).
- Alipourkhasht, M., Jafari, H., & Alizadeh, K. (2021). The Effect of Cultivation of Medicinal Plants on Job Creatio. *International Journal of Modern Agriculture*, 10(2), 24-27. Retrieved from <https://www.modern-journals.com/index.php/ijma/article/view/1082>
- Anonymus. (2023). *Afghanistan Exports of plants for pharmacy, perfume, insecticides to Iran*. Retrieved from Trading Economics: <https://tradingeconomics.com/afghanistan/exports/iran/plants-pharmacy-perfume-insecticides>
- Ariana News. (2022). Kandahar exports over 113,000 tons of dried fruits, herbs in one year. Ariana News. Retrieved from <https://www.ariananews.af/kandahar-exports-over-113000-tons-of-dried-fruits-herbs-in-one-year>

- officials/#:~:text=More%20than%20113%2C000%20tons%20of,generated%20%24308%20million%20in%20revenue.
- Astutik, S., Pretzsch, J., & Kimengsi, J. N. (2019). Asian Medicinal Plants' Production and Utilization Potentials: A Review. *Sustainability*, 11(5483), 1-33. <https://doi.org/10.3390/su11195483>
- Bureau, E. B. (2017). *Afghanistan*. Business Economics. Retrieved from <https://business-economics.in/afghanistan>
- Chapman, K., & Chomchalow, N. (2005). Production of medicinal plants in Asia. *Acta Horti*, 679, 54-59. doi:10.17660/ACTAHORTIC.2005.679.6
- Chen, S.-L., Yu, H., Luo, H.-M., Wu, Q., Li, C.-F., & Steinmetz, A. (2016). Conservation and sustainable use of medicinal plants: problems, progress, and prospects. *Chinese Medicine*, 37. <https://doi.org/10.1186/s13020-016-0108-7>
- Clark, K. (2012). *Plants of Afghanistan 1: Centre of Global Biodiversity*. Retrieved from Afghanistan Analysis Network: <https://www.afghanistan-analysts.org/en/reports/context-culture/plants-of-afghanistan-1-centre-of-global-biodiversity/>
- Emran, S. E., Hosainy, S. A., & Faqiri, S. (2023). Supply and Consumption Methods of Medicinal Plants in Mazar-e-Sharif City, Afghanistan. *Nangarhar University International Journal of Biosciences*, 2(2), 61-70. <https://doi.org/10.70436/nuijb.v2i02.44>
- Farnsworth, N. R., Akerele, O., Bingel, A. S., Soejarto, D. D., & Guo, Z. (1985). Medicinal plants in therapy\*. *Bull World Health Organ*, 63(6), 965-981. Retrieved from <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC2536466/>
- Halilu, E. M. (2022). Cultivation and Conservation of African Medicinal Plants for Pharmaceutical Research and Socio-Economic Development. In S. Kumar (Ed.), *Medicinal Plants*. doi:10.5772/intechopen.102637
- Jeelan, S., Rather, G. A., Sharma, A., & Lattoo, S. K. (2018). In perspective: Potential medicinal plant resources of Kashmir Himalayas, their domestication and cultivation for commercial exploitation. *Journal of Applied Research on Medicinal and Aromatic Plants*, 8, 10-25. <https://doi.org/10.1016/j.jarmap.2017.11.001>
- Karunamoorthi, K., Jegajeevanram, K., Vijayalakshmi, J., & Mengistie, E. (2013). Traditional Medicinal Plants: A Source of Phytotherapeutic Modality in Resource-Constrained Health Care Settings. *Journal of Evidence-Based Integrative Medicine*, 18(1), 67-74. doi:10.1177/2156587212460241
- Kassam, K.-A., Karamkhudoeva, M., Ruelle, M., & Baumflek, M. (2010). Medicinal Plant Use and Health Sovereignty: Findings from the Tajik and Afghan Pamirs. *Hum Ecol*, 38, 817-829. <https://doi.org/10.1007/s10745-010-9356-9>
- Lisk, F. (2017). Labour and employment creation with African resource Majidi, A. H. (2023). Medicinal Plant Diversity and Utilization in the Argo District of

- Badakhshan Province, Afghanistan. *Turkish Journal of Bioscience and Collections*, 7(1), 21–27. <https://doi.org/10.26650/tjbc.1145726>
- Majidi, A. H. (2023). Medicinal Plant Diversity and Utilization in the Argo District of Badakhshan Province, Afghanistan. *Turkish Journal of Bioscience and Collections*, 7(1), 21–27. <https://doi.org/10.26650/tjbc.1145726>
- Ministry of Agriculture, Irrigation and Livestock. (2019). *Cultivation Of Medicinal Plants; Treatment Instead Of Pain*. Retrieved 2023, from Ministry of Agriculture, Irrigation and Livestock.: <https://mail.gov.af/en/node/551>
- MOCI. (2021). *Increase in the Export of Medicinal Plants and Oils*. Retrieved 2024, from Ministry of Industry and Commerce: <https://moci.gov.af/en/increase-export-medicinal-plants-and-oils>
- Muradi, A. J., & Boz, I. (2018). The Contribution of Agriculture Sector in the Economy of Afghanistan. *International Journal of Scientific and Management*, 6, 750-755. <https://doi.org/10.18535/ijstrm/v6i10.em04>
- Omid, M. H. (2018). *Afghan Herbs and Spices Total \$144m USD In Exports*. Tolo News. Retrieved 2024, from <https://tolonews.com/business/afghan-herbs-and-spices-total-144m-usd-exports#:~:text=Officials%20from%20Afghanistan%20Chamber%20of,country%20over%20%24144%20million%20USD>.
- Ramawat, K. G., & Arora , J. (2021). Medicinal Plants Domestication, Cultivation, Improvement, and Alternative Technologies for the Production of High Value Therapeutics: An Overview. In H. M. Ekiert, K. G. Ramawat, & J. Arora (Eds.), *Medicinal Plants* (Vol. 28, pp. 1–29). Cham: Springer. doi:[https://doi.org/10.1007/978-3-030-74779-4\\_1](https://doi.org/10.1007/978-3-030-74779-4_1)
- Rezai, N. (2021). *Medicinal plants; Fresh breath for economy of the country*. Retrieved 2024, from Ministry of Agriculture, Irrigation and Livestock: <https://mail.gov.af/en/node/5646>
- Sarwary, A. (2011). Opportunities for Economic Growth in Afghanistan. Center for conflict and peace studies of Afghanistan. Retrieved from <https://www.files.ethz.ch/isn/167207/Economic%20Growth%20opportunities%20in%20Afghanistan%20final.pdf>
- Shabbir , A., Kousar , S., & Kousar , F. (2020). The role of natural resources in economic growth: new evidence from Pakistan. . *Journal of Economics, Financeand Administrative Science*, 25(50), 221-238. <https://doi.org/10.1108/JEFAS-03-2019-0044>
- Sher, H., Aldosari, A., Ali, A., & Boer, H. J. (2014). Economic benefits of high value medicinal plants to Pakistani communities: an analysis of current practice and

- potential. *J Ethnobiology Ethnomedicine*, 10, 71.  
doi:<https://doi.org/10.1186/1746-4269-10-71>
- Sofowora, A., Ogunbodede, E., & Onayade, A. (2013). The role and place of medicinal plants in the strategies for disease prevention. *Afr J Tradit Complement Altern Med*, 10(5), 210-29. doi:10.4314/ajtcam.v10i5.2.
- Srivastava, J., Lambert, J., & Vietmeyer, N. (1996). Medicinal Plants: An Expanding Role in Development. *Economic literature*, 320. Washington, D.C.: World Bank - Technical Papers. Retrieved from <https://ideas.repec.org/p/fth/wobate/320.html>
- Vasisht , K., Sharma, N., & Karan, M. (2016). Current Perspective in the International Trade of Medicinal Plants Material: An Update. *Curr Pharm Des*, 22(27), 4288-336. doi:10.2174/1381612822666160607070736.
- Wangchuk, P., & Tobgay, T. (2015). Contributions of medicinal plants to the Gross National Happiness and Biodiscovery in Bhutan. *J Ethnobiology Ethnomedicine*, 11, 48. doi:<https://doi.org/10.1186/s13002-015-0035-1>